

บทที่ ๕

วิเคราะห์ข้อขัดข้องของการอนุรักษ์โบราณสถานในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ปัญหาการทำลายแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี ก่อนที่จะมีการดำเนินการอนุรักษ์ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุเนื่องมาจากโครงการพัฒนา เศรษฐกิจ ผลปรากฏว่า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมืองโบราณบางเมืองในพื้นที่ศึกษาถูกเส้นทางคมนาคมตัดผ่านกลางเมือง ทำให้ส่วนที่เป็นคันดิน หรือกำแพงเมืองต้องถูกรื้อทิ้งเพื่อทำถนน อาทิ เมืองเก่าสุโขทัย ที่มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๒ สายสุโขทัย-ตาก ตัดผ่านจากประตูเมืองทางด้านทิศตะวันออกไปยังประตูเมืองทางด้านทิศตะวันตก เส้นทางสายนี้ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมระหว่างจังหวัดที่อยู่ทางภาคเหนือ เพื่อตัดเข้าสู่จังหวัด สุโขทัย ต่อไปยังพิษณุโลก จำนวนยานพาหนะที่ใช้เส้นทางสายนี้มีทั้งรถบรรทุกขนาดใหญ่ ไปจนถึงรถโดยสาร หากเส้นทางสายนี้ยังอนุญาตให้ใช้เป็นเส้นทางผ่านอีกต่อไปอาจมีผลกระทบต่อฐานรากของโบราณสถานที่อยู่ใกล้เคียงกับเส้นทางสัญจรสายนี้ เนื่องจากแรงสั่นสะเทือนที่เกิดจากการผ่านเข้าออกของยานพาหนะ แต่ปัจจุบันได้มีการสร้างเส้นทางสายใหม่อ้อมพื้นที่เขตอุทยานประวัติศาสตร์แห่งนี้ ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาการทรุดตัวของโบราณสถานได้ จึงนับว่าเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการช่วยอนุรักษ์แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีแห่งนี้ไว้ แต่อย่างไรก็ตาม ร่องรอยของความเสียหายอันเนื่องจากการดำเนินการที่ผิดพลาดหรือมิได้คำนึงถึงความสำคัญของโบราณสถานที่ยังคงปรากฏแก่สายตาผู้ที่ได้ไปเที่ยวชมสถานที่แห่งนี้อยู่ตลอดไป

สำหรับเมืองโบราณที่ถูกความเจริญเข้าไปทำลายระบบผังเมืองเดิม อาทิ เมืองพิษณุโลก แนวกำแพงเมืองได้ถูกรื้อลงตั้งแต่อดีต และส่วนที่เหลือพอจะทำให้ทราบว่า เป็นกำแพงเมืองที่ถูกประชาชนก่อสร้างบ้านเรือนซ้อนทับแนวกำแพงเก่าเกือบหมด ส่วนเมืองกำแพงเพชรและเมืองนครชุม เส้นทางถนนสายมิตรภาพตัดผ่านคันดินหรือกำแพงเมืองเก่า ทั้งนี้ เนื่องจากเมืองมีการขยายตัวและต้องมีการติดต่อกับเมืองใกล้เคียง เมืองโบราณประเภทนี้ จึงมีการใช้ประโยชน์เพื่อการตั้งถิ่นฐานกันหลายยุคหลายสมัย ยากแก่การดำเนินการอนุรักษ์ เพราะเนื่องจากมีประชาชนตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนกันอย่างหนาแน่น ดังนั้น การดำเนินการอนุรักษ์จึงต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชนและต้องใช้เวลาในการจัดระเบียบสภาพแวดล้อม และผังบริเวณ (site planning)

จากการศึกษาแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ ถึงฉบับที่ ๕ ทำให้เห็นข้อขัดข้องที่ทำให้การดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานไม่บรรลุเป้าหมาย ซึ่งรายละเอียดในส่วนที่เกี่ยวข้อง

พอสรุปได้ดังนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ (๒๕๑๕ - ๒๕๑๙)

สรุปแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๓ ปรากฏว่า รายละเอียดของแผนเน้นในเรื่องของการปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ตระหนักถึงปัญหาความไม่สมดุลย์ของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่ก่อให้เกิดความแตกต่างในด้านรายได้ ตลอดจนเพิ่มความสำคัญในการพัฒนาบริการทางด้านสังคม และเน้นในเรื่องการลดอัตราการเพิ่มประชากร ในระยะนั้น กำลังเป็นช่วงที่มีการพัฒนาประเทศอย่างเร่งด่วน แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้จึงเป็นแผนเร่งรัดพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่นๆ จึงทำให้ขาดการวางแผนพัฒนาทางด้านสังคม ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม

โครงการพัฒนาที่เข้าไปในเขตพื้นที่ศึกษาคือ โครงการนำที่ดินเพื่อการชลประทานจังหวัดสุโขทัย มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น ๓๓๗,๕๐๐ ไร่ แบ่งออกเป็น ๒ โซนคือ โซนแรกอยู่ในท้องที่ตำบลในเมืองอำเภอสวรรคโลก โซนที่ ๒ อยู่ท้องที่อำเภอศรีนครคีตวันออกของอำเภอสวรรคโลก รวมระยะเวลาการดำเนินงาน ๑๑ ปี (๒๕๑๕ - ๒๕๒๕) ซึ่งโครงการนี้จะอำนวยความสะดวกในการใช้น้ำของเกษตรกรในพื้นที่ดังกล่าว

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (๒๕๒๐ - ๒๕๒๕)

สรุปแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๔ เป็นช่วงเวลาที่ยังคงเน้นนโยบายประเทศ โดยเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจ การลดช่องว่างในหมู่ประชาชนให้ลดน้อยลง รวมทั้งลดอัตราการเพิ่มและปรับปรุงคุณภาพประชากร ตลอดจนการเพิ่มการจ้างงาน เร่งรัดและปรับปรุงการบริหารทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ ได้กล่าวถึง การพัฒนาสังคมที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม เป็นครั้งแรก ในขณะนั้น ความเสื่อมโทรมของศิลปวัฒนธรรมและศาสนา เป็นผลสืบเนื่องมาจากพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เป็นไปอย่างรีบเร่ง จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมทางวัฒนธรรมและศาสนา

ปัญหาที่ประสบในช่วงนั้นคือ ขาดนโยบายและแผนงานหลักของชาติที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนขาดผู้รับผิดชอบอย่างจริงจัง จะเห็นได้ว่าในขณะนั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านศิลปวัฒนธรรมยังอยู่กันกระจัดกระจายและต่างฝ่ายต่างดำเนินงานโดยไม่มีประสานงานและการกำหนดมาตรการและเป้าหมายร่วมกัน และในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านการสื่อสาร คมนาคม ธุรกิจและการค้า ซึ่งมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปวัฒนธรรมจากแบบอย่างที่เคยปฏิบัติกันมาแต่ดั้งเดิม ทำให้ศิลปวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมบางอย่างของไทยที่ควรสงวนรักษาไว้ค่อยๆ ถูกทำลายไป และถูกวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาแทนที่อย่างรวดเร็ว

ดังนั้น ในแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ จึงได้จัดทำแนวทางการพัฒนาสังคมที่เกี่ยวกับศิลป วัฒนธรรม ขึ้น พอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

๑. ให้มีการจัดทำแผนหลักในการทำนุบำรุงและรักษาศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นแนวนโยบายและมาตรการที่หน่วยงานต่างๆ จะได้ยึดถือไปปฏิบัติและดำเนินการโดยประสานสอดคล้องกันต่อไป

๒. ให้มีการดำเนินการเผยแพร่ ปลุกฝัง ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ ทางศิลปวัฒนธรรมของชาติแก่นักเรียนและประชาชน

๓. ให้มีการดำเนินการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานให้มีสภาพเดิม เป็นการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของชาติ

จากแนวทางของแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ก่อให้เกิดแผนงานและโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ในเขตพื้นที่ศึกษาคือ โครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งเป็นโครงการที่ต่อเนื่องจากโครงการฟื้นฟูและบูรณะโบราณสถานเมืองสุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ซึ่งได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ โครงการนี้นับว่าเป็นโครงการอนุรักษ์โบราณสถานแนวใหม่ที่นำมาใช้พัฒนาเมืองเก่าให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์แห่งนี้เป็นแห่งแรก ความก้าวหน้าของงานโครงการนี้ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๔ ประเมินได้เพียง ๑๗% ทั้งนี้ เนื่องจากมีข้อขัดข้องในเรื่องงบประมาณและบุคคลากร

สำหรับโครงการพัฒนาเศรษฐกิจที่เข้าไปในเขตพื้นที่ศึกษาคือ โครงการน้ำเข็ก เป็นโครงการเอนกประสงค์ ตั้งอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก เริ่มโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ประกอบด้วยตัวเขื่อน ๒ เขื่อน ได้แก่ เขื่อนห้วยแ่งดและเขื่อนบ้านโป่งบอน ปิดกั้นขวางลำน้ำเข็ก ตัวเขื่อนเป็นเขื่อนหินทิ้งแกนดินเหนียวทั้ง ๒ เขื่อน ติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ๕๘,๐๐๐ กิโลวัตต์ และ ๓๒,๐๐๐ กิโลวัตต์ ให้ประโยชน์แก่การชลประทานตอนล่าง ๒๑๐,๐๐๐ ไร่ ในฤดูฝนและ ๑๑๕,๐๐๐ ไร่ ในฤดูแล้ง เริ่มดำเนินการได้ในปี ๒๕๒๕ และจะแล้วเสร็จในปี ๒๕๓๒

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๕ (๒๕๒๕ - ๒๕๒๙)

สรุปแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ ปรากฏว่า ได้พยายามแก้ปัญหาวัฒนธรรมในแต่ละด้าน เช่น ในเรื่องศิลป ศาสนา จริยธรรม จารีตประเพณี และการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและมรดกทางศิลปกรรม เพราะจากการประเมินผลของแผนพัฒนาฉบับที่ ๔ ยังไม่บรรลุเป้าหมาย จากระยะเวลาที่

ถึงปัจจุบัน ยังมีการลอบทำลายโบราณสถาน ปุชณียสถาน มีการปล่อยปละละเลยไม่ทำนุบำรุง
โบราณสถาน ประวัติศาสตร์สถานที่อยู่ในจังหวัดต่างๆ จนเป็นเหตุให้มีโบราณสถานบางแห่งพังทะลาย
และเสื่อมโทรมจนเกือบจะหมดสภาพที่จะอนุรักษ์ เช่น กรณีพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม และกรณี
เจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ต้องมีการดำเนินการอย่างรีบด่วนเพื่อแก้ปัญหาการ
ทรุดตัวของโบราณสถาน รวมทั้งการรื้อกำแพงเมืองโบราณจังหวัดสงขลา และการพังทะลายของ
ประตูเมืองโบราณ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวแล้วแต่เป็นผลที่เกิดจากความละเลย ทอดทิ้ง และ
ปราศจากการเห็นคุณค่าทางด้านศิลปกรรมของชาติ จะเห็นได้ว่าการสนับสนุนแผนพัฒนาเศรษฐกิจ
เป็นสิ่งสำคัญ แต่ขาดการสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณและกำลังคน ให้แก่การอนุรักษ์และพัฒนาทาง
ด้านศิลปกรรม ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อโบราณสถานไปแล้วหลายแห่งที่ไม่สามารถประเมินค่าได้

ดังนั้น ในรายละเอียดของแนวนโยบายและมาตรการ จึงเน้นในเรื่องการปฏิบัติและติดตามผลและมีเป้าหมายไว้ดังนี้

๑. ให้ประชาชนโดยเฉพาะในเมืองทั่วประเทศประมาณ ๘ ล้านคน มีความสำนึกในการ
อนุรักษ์ ทำนุ บำรุง คุ้มครอง รักษาและหวงแหนมรดกทางศิลปวัฒนธรรมไว้ เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของ
ชาติ และความภาคภูมิใจในความเป็นชาติที่มีเอกราชมาช้านาน

ในสาระสำคัญที่เป็นแนวทางพัฒนาของแผนฯ พอสรุปได้ดังนี้

๑. ให้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย สงวนรักษา ซ่อมแซม ป้องกันมรดกทางศิลปวัฒนธรรม
ของชาติในส่วนที่กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรักชาติ หวงแหนและรักษาไว้ให้เป็นมรดกตกทอดต่อไป

๒. ให้มีการจัดทำแผนแม่บทพัฒนาวัฒนธรรม รวมทั้งแผนปฏิบัติส่วนรวมของชาติ

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ มีโครงการพัฒนาเศรษฐกิจอยู่หลายโครงการที่ผ่านเข้าไปในเขต
พื้นที่ศึกษา ดังนี้

๑. โครงการพัฒนาไฟฟ้า

โครงการแควน้อย เป็นโครงการผลิตกระแสไฟฟ้าขนาด ๘๐ เมกกะวัตต์ สามารถ
ส่งน้ำให้กับพื้นที่ทำการชลประทานในเขตจังหวัดพิษณุโลก ในเขตนิคมทุ่งสาน อำเภอพรหมพิราม และ
อำเภอวัดโบสถ์ เป็นเนื้อที่ถึง ๓๒๐,๐๐๐ ไร่ ผลิตพลังงานไฟฟ้าได้ ๒๐๐ ล้านหน่วยต่อปี เป็นแหล่ง
ผลิตเพื่อนำไฟฟ้าเข้าเชื่อมโยงกับระบบสายส่งของภาคเหนือต่อไป ที่ตั้งเขื่อนอยู่บริเวณเส้นรุ้งที่ ๑๗°
๑๐' เหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๐° ๒๕' ตะวันออก ห่างจากหมู่บ้านคันไ้ซัง ตำบลพรหมพิราม จังหวัด
พิษณุโลก ประมาณ ๔ กิโลเมตร

โครงการก่อสร้างสายส่งไฟฟ้า ๒๓๐ กิโลโวลท์ เชื่อมโยงจากภาคเหนือที่สถานีไฟฟ้าย่อยพิษณุโลก ๒ ไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สถานีไฟฟ้าขอนแก่น

๒. โครงการพัฒนาการชลประทาน

โครงการคลองท่อทองแดง ในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร เป็นโครงการชลประทานขนาดกลาง เพื่อช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูก ประมาณ ๓๕,๐๐๐ ไร่

โครงการเขื่อนพิษณุโลก เป็นโครงการชลประทานที่ผลิตกระแสไฟฟ้าขนาด ๓,๕๓๐ กิโลวัตต์ ให้พื้นที่ชลประทาน ๑,๓๓๖,๐๐๐ ไร่ ผลิตพลังงานไฟฟ้าได้ ๑๕.๔๖ ล้านหน่วยต่อปี ตั้งอยู่ในเขตอำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ที่เส้นรุ้งที่ ๑๗° ๑.๖ เหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๐° ๑๒.๒ ตะวันออก

๓. โครงการพัฒนาชุมชน

โครงการจัดที่ดินหมู่บ้านรักไทย เป็นโครงการจัดที่ดินให้แก่ราษฎร เพื่อการเกษตรกรรมจำนวน ๑๐๐ ครอบครัว ในพื้นที่กิ่งอำเภอนิคมบราวง อำเภอรังทอง จังหวัดพิษณุโลก

โครงการจัดที่ดินช่วยเหลือชาวไร่ชาวนา เป็นโครงการที่จัดขึ้นในเขตภาคเหนือตอนล่างในจังหวัดสุโขทัยในท้องที่อำเภอบ้านด่านลานหอย อำเภอกงไกรลาส และอำเภอศรีสัชชนาลัย ส่วนในจังหวัดพิษณุโลก จะอยู่ในเขตท้องที่อำเภอชาติตระการ อำเภอเมือง อำเภอนครไทย อำเภอเนินมะปราง อำเภอบางระกำ อำเภอรังทอง อำเภอพรมพิราม และอำเภอวัดโบสถ์

โครงการพิษณุโลก เป็นโครงการเพื่อจัดรูปที่ดิน ตลอดจนการจัดเขตที่ดินสำหรับที่อยู่อาศัยในจังหวัดพิษณุโลก และพิจิตร คลุมเนื้อที่ที่ออกโฉนดประมาณ ๔๐,๐๐๐ ไร่

โครงการพิจิตร เป็นโครงการจัดรูปที่ดินอยู่ในเขตท้องที่ตำบลท่าช้าง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร คลุมเนื้อที่ประมาณ ๑,๕๐๐ ไร่

๔. โครงการพัฒนาพลังงานอื่นๆ

โครงการแหล่งปิโตรเลียมบก บริษัทที่ทำการสำรวจได้ดำเนินการไปแล้วในท้องที่อำเภอกงไกรลาส จังหวัดสุโขทัย และที่กิ่งอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร แหล่งน้ำมันแหล่งนี้ได้รับพระราชทานนามว่า แหล่งน้ำมันสิริกิต และได้ดำเนินการสำรวจเพื่อหาแหล่งทรัพยากรน้ำมันในพื้นที่ต่างๆ ต่อไป ขณะนี้ได้มีการย้ายหลุมเจาะไปในพื้นที่ ประตุเต่า จังหวัดสุโขทัยอีกแห่งหนึ่ง

๕. โครงการพัฒนาถนน เป็นโครงการก่อสร้างและบูรณะทางหลวงแผ่นดิน ในระหว่าง
ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๙ มีดังนี้

๑. ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๑๒	ทางเสียงเมืองเก่าสุโขทัย ๑๓.๒ กม.
๒. ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๑๑๗	สายพิษณุโลก-นครสวรรค์ (รวมทางแยกเข้า
อำเภอกงโพทะเล) ๑๒๓.๓ กม.
๓. ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๑๑	สายพิษณุโลก-อำเภอกันทรวิชัย ๑๕๐.๐ กม.
๔. ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๑	สายนครสวรรค์-อำเภอลำลูกกา
๔๘.๐ กม.
๕. ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๑	แยกไปอำเภอลำลูกกา-แยกไปอำเภอลำ
ลูกกา ๒๗.๐ กม.
๖. ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๑๒	แยกไปอำเภอนครไทย-แยกไปอำเภอหล่มสัก
๕๖.๒ กม.
๗. ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๑๐๑	ทางเสียงเมืองสวรรค์โลก ๕.๐ กม.

จากการพิจารณาพื้นที่ที่โครงการพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องดำเนินการในพื้นที่บริเวณนั้นยังไม่ชัดเจนในเรื่องที่ตั้งของโครงการและยังไม่มีรายงานจากกรมศิลปากรในเรื่องการขุดค้น ในพื้นที่ต่าง ๆ ดังกล่าว จึงทำให้ไม่สามารถประเมินผลกระทบในพื้นที่ต่างๆ ได้ทั้งหมด ลักษณะปัญหาเช่นนี้ย่อมเกิดขึ้นเสมอจากการดำเนินงานที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าของโครงการมิได้มีการรายงานบันทึกรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ที่ได้จากการพัฒนาในพื้นที่นั้นอย่างสม่ำเสมอ เช่น การพบเศษภาชนะเครื่องปั้นดินเผา โครงกระดูก หรือซากสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆ ที่ได้จากพื้นที่ส่วนนั้น และส่งเรื่องให้กรมศิลปากรรับไปพิจารณาหน่วยงานบางหน่วยงานอาจจะถือว่าเป็นเรื่องไม่สำคัญหรือจำเป็นจะต้องบันทึกไว้ในรายงานการปฏิบัติงาน ด้วยสาเหตุดังกล่าว หลักฐานที่อาจมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีบางชิ้นจึงได้สูญหายไปอย่างน่าเสียดาย และทำให้การศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องขาดข้อมูลที่ เป็นกุญแจดอกสำคัญสำหรับไขปัญหา เรื่องอดีตของพื้นที่บริเวณนั้นไปโดยสิ้นเชิง

ดังนั้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์สมบัติอันล้ำค่าของชาติร่วมกัน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จะต้องตระหนักถึงความสำคัญของแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานไว้บ้าง โดยการบรรจุนโยบายหรือมาตรการบรรจุไว้ในโครงการพัฒนาเศรษฐกิจในแผนพัฒนาฯ ทุกฉบับ เพื่อให้เกิดความร่วมมือและประสานประโยชน์เพื่อประเทศชาติร่วมกัน และเพื่อปล้ำล้างความคิดที่ว่า

งานอนุรักษ์เป็นงานเฉพาะหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ถ้าหากคนในชาติยอมรับความเข้าใจเกี่ยวกับ
เรื่องนี้อย่างถูกต้องแล้ว ประเทศไทยก็จะกลายเป็นประเทศที่เคยมีการพัฒนามาก่อนประเทศหนึ่ง
มิใช่เป็นประเทศด้อยพัฒนาอย่างเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน